

PROBLEMATYKA LUDU BOŻEGO NA PODSTAWIE KSIĘGI LICZB

Naród wybrany przez Boga, ukonstytuowany na Synaju jako wspólnota kultu Jahwe, w Księdze Liczb jest ukazany jako społeczność dobrze zorganizowana, mająca określone struktury i funkcje oraz liczną armię (*šābā*).¹ Wędrówka Izraela przez pustynię była ukierunkowana na realizację Bożej Obietnicy daru ziemi, dlatego zaprowadzony w obozie izraelskim porządek odzwierciedla przygotowania do przyszłej kampanii wojennej i podboju Kanaanu – „kraju płynącego mlekiem i miodem” (Lb 13,27; 14,8). Zasobność tego kraju symbolicznie wyraża ogromna kiść winogrona, niesiona na drągu przez dwóch zwiadowców, których Mojżesz wysłał wraz z dziesięcioma innymi książętami (*nešī'im*), wodzami pokoleń (*rā'sē*), celem zbadania kraju. Kanaan miał być ziemią urodzajną, obfitującą w plony i zasobną w pastwiska.² Lud otrzymał od Boga obietnicę objęcia jego ziem w dziedzictwo. Co więcej, Bóg, który na Synaju zamieszkał w obozie izraelskim w starannie przygotowanym i wyposażonym sanktuarium, zwanym *miškān* lub *'ōhel mō'ēd*, dosłownie „Mieszkanie” lub „Namiot Spotkania”, miał także zamieszkać pośród Izraela w Ziemi Obiecanej.³

---

¹ Por. J. Milgrom, *Numbers*, The JPS Torah Commentary, Philadelphia-New York 1990, s. 4, 6.

² Por. Ph. J. Budd, *Numbers*, World Biblical Commentary 5, miejsce wydania? 1998, s. 145; G. J., Wenham, *Numbers, An Introduction and Commentary*, Tyndale Old Testament Commentaries, 4, London 1981, s. 119-120, 124-126, 133; A. Fanuli, *Duchowość Starego Testamentu, Tradycje historyczne*, w: A. Fanuli, J.L. Sicre-Diaz, M. Gilbert, R. Cavedo, G. Ravasi, *Historia duchowości*, t. I: *Duchowość Starego Testamentu*, tł. M. Pierzchała, Kraków 2002, s. 162.

³ Por. L. Bouyer, *La Schékinah: Dieu avec nous*, BiVieChrét. 20/1957-58, s. 7.

Stała obecność Jahwe w obozie stanowiła dla Izraelitów wyzwanie, sformułowane w nakazie, by „byli świętymi wobec swojego Boga” (Lb 15,40).⁴ Status świętości ludu podkreślały frędzle na skrajach szat Izraelitów. Na polecenie Jahwe do każdej frędzli (*sîsit*) miała być dołączona fioletowa nitka (*têkēlet*) jako znak przynależności ludu do Boga, przypominający o zobowiązaniu do przestrzegania Jego przykazań (*mišwōt*) (Lb 15,38-40; Wj 16,28; 20,6). Podstawą tego zarządzenia był fakt, że Bóg wywiódł lud Izraela z Egiptu, zawarł z nim przymierze na Synaju (Lb 15,41) i nadał mu prawa (Wj 19,20 – 24,8). W istocie, polecenie włączenia fioletowej nitki do frędzli wskazuje na pewien rodzaj nobilitacji. Fioletowy barwnik, wytwarzany przez morskie mięczaki *Murex trunculus*, był bardzo drogi. Teksty biblijne potwierdzają, że fioletowa purpura była noszona przez ludzi piastujących wysokie urzędy (Ez 23,6; Est 1,6).⁵

Purpura służyła do sporządzenia najświętszych przedmiotów w Przybytku, przede wszystkim zasłony (*pārōket*) Miejsca Najświętszego (Wj 26,1). Podczas transportu święte przedmioty Przybytku były owijane w tkaniny z fioletowej purpury, a sama Arka, będąca tronem Boga, była owijana w *pārōket* (Lb 4,5-13). Użycie fioletowej purpury w opisie sanktuarium wskazuje na fakt, że Przybytek był traktowany jak pałac Króla (por. Wj 26,31.36; Lb 23,21; 24,8), cały zaś lud stanowił Jego królestwo,⁶ zgodnie z poleceniem Jahwe, zamykającym promulgację Prawa Przymierza na Synaju: „Lecz wy będziecie Mi królestwem kapłanów [*mamleket kōhānîm*] i ludem świętym [*gōj qādōš*]” (Wj 19,6). Pojęcie *mamlākā*, tłumaczone jako „królestwo”, obejmuje zarówno rządy króla jak i sferę władzy królewskiej. Termin *kōhānîm*, zwykle oznaczający kapłanów, w odniesieniu do świeckiego urzędu dworskiego staje się synonimem „pierwszych przybocznych króla” (por. 2 Sm 8,18; 1 Krn 18,17), jego „zaufanych osób” bądź też „adiutantów” (1 Krl 4,5; por. 2 Sm 20,26; 1 Krn 27,33), czyli tych spośród sług króla, którzy mu bezpośrednio usługują. W tym świetle *mamleket kōhānîm* stanowi najbliższe otoczenie Boga, składające się ze sług będących bezpośrednio do Jego dyspozycji.⁷

Ideę Jahwe-Króla podkreśla rytuał związany z Arką. Każdy wymarsz Mojżesz inicjował słowami starożytnego wezwania, wypowiedzanego przy podnoszeniu Arki: „Powstań Jahwe i niech się rozproszą Twój wrogowie, i niech pierzchną

⁴ Por. G.J. Wenham, *Numbers*, s. 133.

⁵ Por. J. Milgrom, *Numbers*, s. 410-411.

⁶ Por. R. Dussaud, *Les origines cananéennes du sacrifice israélite*, Paris 1921; R. Schnackenburg *God's Rule and Kingdom*, tł. J. Murray, New York, s. 12-13.

⁷ Por. M. Buber, *Mojżesz*, tł. R. Wojnarowski, Warszawa 1998, s. 84-85.

przed Tobą ci, co Cię nienawidzą” (Lb 10,35). Na te słowa Jahwe podnosił się, by kroczyć przed Izraelem. Przy drugim wezwaniu: „Wróć, Jahwe, do niezliczonych zastępów Izraela” (10,36), wypowiedzianym przy ustawianiu Arki w obozie na nowym miejscu postoju lub po powrocie z walki (Lb 14,44), Jahwe ponownie zajmował miejsce na swoim tronie.⁸ To wznoszenie się i zasiadanie Jahwe-Króla wyraża obłok, unoszący się w górę na znak rozpoczęcia wymarszu i opadający w celu zainicjowania postoju (Lb 9,17). Sam obłok najczęściej był manifestacją chwały Bożej. Autor kapłański zastosował symbolikę znaną na starożytnym Bliskim Wschodzie. Posłużył się nią, by wyrazić inną, boską rzeczywistość obozu izraelskiego. Była nią stała obecność Boga pośród ludu wybranego tak w czasie postoju, jak i podczas marszu.⁹

Z wizją królestwa harmonizuje rozkład pokoleń izraelskich w obozie. Centralne miejsce zajmował Namiot Jahwe-Króla. Wokół niego, w dwóch koncentrycznych kwadratach, obozowały pokolenia Izraela. W kwadracie wewnętrznym rozkładały się rody lewickie, przy czym namioty Mojżesza i kapłańskiego rodu Aarona stały przed wejściem do Namiotu Spotkania. Pozycje w kwadracie zewnętrznym były obsadzone czterema chorągwiami (*degel*), z których każda obejmowała trzy spośród dwunastu pokoleń (*maṭṭeh*) synów Jakuba, w tym dwa pochodzące od dwóch synów Józefa i z wyłączeniem pokolenia Lewiego, rozłożonego w kwadracie wewnętrznym.¹⁰

Rozmieszczenie pokoleń w obozie odzwierciedla ideę gradacji świętości.¹¹ Centralną pozycję zajmował Bóg – Król. Dostęp do Jahwe-Króla miał przede wszystkim Mojżesz, obdarzony tytułami: ‘*abdī*, to znaczy „sługa mój”, czyli sługa Jahwe, oraz *ne’ēmān bēkol bēṭī*, to znaczy „zaufany w całym moim domu”, czyli w pałacu Jahwe (Lb 12,7). Określenia te wskazują na wyjątkowy status Mojżesza, którego kompetencje można porównywać z zakresem władzy egipskiego wezyra, faktycznej głowy całej służby cywilnej (Rdz 41,40-44) lub marszałka pałacu na dworze judzkim (Iz 22,22). Mojżesz cieszył się osobliwym

---

⁸ Por. G. von Rad, *Teologia Starego Testamentu*, Warszawa 1986, s. 190; J.S. Synowiec, *Pięcioksiąg. Wprowadzenie do Ksiąg Rodzaju, Wyjścia, Kapłańskiej, Liczb i Powtórzonego Prawa*, Kraków 2000, s. 187.

⁹ Por. Z. Pawłowski, *Forma i struktura literacka Księgi Wyjścia 19 – 24*, CT 69 (1999)3, s. 15; C.E. L’Heureux, *Księga Liczb*, w: R. E. Brown, J. Fitzmyer, R.E. Murphy (red.), W. Chrostowski (red. nauk. wyd. pol.). *Katolicki komentarz biblijny*, Warszawa 2001, s. 136.

¹⁰ Por. S. Łach, *Księga Liczb. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz – Ekskursy*, PŚST II, 2, Poznań-Warszawa 1970, s. 69; J. Milgrom, *Numbers*, s. 11; G.J. Wenham, *Numbers*, s. 67.

¹¹ Por. C.E. L’Heureux, *Księga Liczb*, s. 134.

przywilejem przebywania w obecności Jahwe, najpierw w pobliżu płonącego krzewu (Wj 3,4-6), później na górze Synaj (Wj 19,3.20-23), a po wzniesieniu Przybytku w Namiocie Spotkania, gdzie mówił do Jahwe i słyszał Jego głos (Lb 7,89; 8,1; por. Wj 40,34n.; Kpł 1,1; Lb 1,1). Wyrażenia *peh* 'el-*peh* („z ust do ust” – Lb 12,2.8) i *pānīm* 'el-*pānīm* („twarzą w twarz” – Wj 33,11) implikują bezpośredni dialog z Bogiem, bez pomocy wizji (*bammar* 'ā) czy snów (*baḥālōm*) (Lb 12,6). Jest to obraz sytuacji w królewskim domu, w którym jedynie najbardziej zaufany sługa miał regularny dostęp do monarchy. Podobne osoby były określane dosłownie jako „ci, którzy widzą twarz króla” (2 Krl 25,19). Odniesienie Jahwe do Mojżesza nadawało jego przywództwu nadrzędną rolę, której podlegała również władza kapłańska, reprezentowana przez Aarona (por. Lb 12,8.11) i prorocka, reprezentowana w osobie Miriam (por. Wj 15,20; Lb 12,2.6.8).¹²

Aaron i jego synowie otrzymali misję kapłańską. Jako słudzy ołtarza mieli za zadanie zjednywać ludowi Bożą przychylność i przebaczenie. Powstrzymująca plagę w obozie kadzielna ofiara Aarona potwierdziła szczególnie status świętości kapłańskiej i Boże działanie *ex opere operato*.¹³ Bóg ustanowił kapłaństwo swoim słowem przekazanym za pośrednictwem Mojżesza i potwierdził kapłańskie prerogatywy rodu Aarona znakiem cudownie rozkwitłej laski (Lb 16,23). Jedynie „kapłani namaszczeni” (*hakkōhānīm hammēšūhīm*), „którym rękę napełnił” (*millē* 'jādām) (Lb 3,2-3) Bóg, mogli spełniać przed Nim święte czynności, zgodnie z przepisami rytuału ofiarniczego.¹⁴ Świadome przekroczenie prawa rytualnego ściągało na kapłana śmierć, jak w przypadku dwóch starszych synów Aarona, zmarłych na skutek użycia niewłaściwego ognia przy składaniu ofiary przed Panem (Kpł 10,1; Lb 3,4; 26,61).¹⁵ Naturę aktu poświęcenia kapłana podkreśla forma piel czasownika *qādaš*,

¹² Por. L. Schmidt, *Mose, die 70 Ältesten und die Propheten in Numeri 11 und 12*, w: tenże, *Gesammelte Aufsätze zum Pentateuch*, BZAW 263, Berlin 1998, s. 274-275; J.S. Kselman, *A note on Numbers XII 6-8*, VT 26 /1976, s. 503; S.A. Nigosian, *Moses as they saw him*, VT 43/1993, s. 346-348; D.C. Hymes, *Numbers 12: Of Priests, Prophets or „None of the Above”*, AJBI 24/1998, s. 3-32.

¹³ Por. T. Brzegowy, *Pozarytualne funkcje kapłaństwa w starożytnym Izraelu*, w: *Kapłaństwo służebne w życiu i nauczaniu Jana Pawła II. Sympozjum naukowe z okazji 50-lecia święceń kapłańskich Jana Pawła II. Kraków 15-16 X 1996 r.*, Kraków 1997, s. 133.

¹⁴ Por. J. Homerski, *Kapłaństwo w Starym Testamencie*, Roczniki Teologiczne 1/1994, s. 25.

¹⁵ Por. G. Hentschel, „*Alle sind Heilig – die Ganze Gemeinde*”. *Zur Auseinandersetzung um das alttestamentliche Priestertum in Num 16*, w: W. Beinert i in. (wyd.), *Unterwegs zum einen Glauben*, Leipzig 1997, s. 13, 17.

„oddzielić”: konsekracja naznaczała kapłana trwałym znamieniem świętości pochodzącej od Jahwe. Mocą tego uświęcenia kapłan mógł spełniać święte czynności w Przybytku i zbliżać się (*qārab*) do Jahwe (Lb 16,5-7), bowiem został oddzielony od sfery *profanum* i włączony w przestrzeń *sacrum* (por. Kpł 10,8-10).

Sfera *sacrum* budziła lęk w Izraelitach. Zbliżenie się do Boga lub kontakt ze świętościami (*haqqōdeš*) Przybytku, oznaczało profanację Mieszkania Jahwe, a w konsekwencji śmierć. Dlatego lewici zostali wyznaczeni na stróżów sanktuarium, a także odpowiadali za rozbiór, transport i ponowne wznoszenie Przybytku. Ofiarowani Bogu w miejsce pierwородnych synów Izraela, strzegli wejścia do Namiotu Spotkania przed osobami nieuprawnionymi do zbliżania się do Miejsca Świętego. Jako pierwociny całego narodu zapewniali mu życie jako wybrana cząstka Jahwe.¹⁶ Zamieszkując wokół Przybytku, stanowili niejako tarczę przed gniewem Bożym, który mógł łatwo wybuchnąć z powodu grzechów Izraelitów.¹⁷

Specyfikę świętości całej społeczności „synów Izraela” (*bēnē jisrā’ēl*) wyrażają słowa pogańskiego proroka Balaama: „Oto lud [*am*], który mieszka osobno, a nie wlicza się do narodów [*gōjim*]” (Lb 23,9). Oznacza to oddzielenie ludu Izraela od narodów pogańskich. Ten stopień świętości zobowiązywał całą społeczność (*’ēdā*) do zachowania wierności Bogu przez przestrzeganie Jego nakazów, by stanowić zgromadzenie Jahwe (*qēhal JHWH*), upoważnione do przebywania w przestrzeni uświęconej Bożą obecnością, najpierw w obozie izraelskim, a potem w Ziemi Obiecanej. Zwoływana dźwiękiem srebrnych trąb (*hāšōšērōt*) społeczność synów Izraela (*’ādat bēnē jisrā’ēl*) gromadziła się przed Panem, by celebrować nakazane święta, otrzymywać prawa i pouczenia, wspólnie rozwiązywać ważne kwestie społeczne lub podejmować kolejne etapy podróży. Funkcja dęcia w trąby stanowiła przywilej kapłański na mocy ustawy wieczystej (*lēhuqqāt ’ōlām*). Oznaczało to, że Bóg niezawodnie poprowadzi swój lud do Ziemi Obiecanej i będzie mu błogosławił przez kapłanów.¹⁸

Idea świętości ma swe odbicie rytuale ofiarniczym. Społeczność Izraela była zobowiązana do zachowywania czystości rytualnej, by nie zanieczyścić obozu i tym samym nie sprofanować Przybytku. Na wypadek wykroczeń popełnionych nieświadomie lub nieumyślnie przewidziany był obrzęd oczyszczenia

¹⁶ Por. S. Łach, *Księga Liczb*, s. 72-78.

¹⁷ Por. G.J. Wenham, *Numbers*, s. 60.

¹⁸ Por. M. Lurker, *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, tłum. K. Romaniuk, Poznań 1989, s. 195; B. Baentsch, *Exodus, Levitikus, Numeri*, KAT 1/2, Göttingen 1903, s. 497.

Przybytku, obejmujący ryt krwi. Według tradycji rabinicznej krew ofiary za grzech (*ḥattā'it*) była rytualnym detergentem używanym przez kapłanów do oczyszczenia sanktuarium. Również osoba, łamiąca prawo lub zaciągająca nieczystość rytualną, była zobowiązana poddać się obrzędom oczyszczenia, a niekiedy okresowemu wykluczeniu z obozu, w zależności od rodzaju i stopnia wykroczenia. W przypadku grzechu popełnionego „z podniesioną ręką” (*bějād rāmāh*) (Lb 15,30), czyli umyślnie, prawo nie przewidywało ekspiacji i skazywało winnego na śmierć (Lb 15,30-36). Bowiem jedynie lud czysty – święty – mógł się gromadzić (*qāhal*) przed Bogiem i zyskiwać Jego błogosławieństwo za pośrednictwem kapłanów (Lb 6,24-27).¹⁹

Istotne znaczenie miała inauguracja kultu w sanktuarium, połączona z aktem złożenia ofiar na rzecz Przybytku przez książąt reprezentujących dwanaście pokoleń Izraela. Tym aktem lud zobowiązał się do utrzymania sanktuarium i podtrzymania kultu składanymi ofiarami. Odtąd kapłani mogli dokonywać obrzędów prześlągania na intencję ludu i zjednywać przychylność Bożą w różnych potrzebach.²⁰ Prawo kultowe miało na względzie przede wszystkim przyszłe osiadłe życie w Ziemi Obiecanej. Zatwierdzone przez Boga na mocy ustaw wieczystych były poręką spełnienia obietnicy daru ziemi.²¹ Społeczność Izraela również winna była potwierdzić swe zobowiązanie do podporządkowania się rozporządzeniom Jahwe przez postawę wierności.²²

W toku kolejnych wydarzeń następowała stopniowa weryfikacja dyspozycyjności ludu wobec nakazów Bożych. Co raz powszechniejsze postawy szemrania i incydenty otwartego buntu ujawniały nastawienie ludu do planu Bożego. Zakwestionowane zostały podstawowe prawdy wiary: obecność Boża w obozie, zbawczy cel wyprowadzenia ludu z Egiptu, legalność władzy Mojżesza, konsekrowana świętość kapłanów, spełnienie obietnicy ziemi.²³ W wyniku sporów wewnątrz społeczności diametralnie zmieniła się wizja ludu Bożego. Jeśli w planie Bożym, świętość Jahwe miała promieniować przez kapłanów i całe zgromadzenie ludu Bożego na narody pogańskie, to w planie ludzkim

¹⁹ Por. J. Milgrom, *Numbers*, s. 444-446.

²⁰ Por. D.R. Shumate, *Sin Against Privilege: Three Rebellions of Israels in Numbers and Their Theological Significance*, *Biblical Viewpoint* 1/2003, s. 9.

²¹ Por. A.B. Leveen, *Variations on a Theme: Differing Conceptions of Memory in the Book of Numbers*, *JSOT* 27(2002)2, s. 211-212.

²² Por. A. Fanuli, *Duchowość Starego Testamentu*, s. 108-109, 112-113, 125-126.

²³ Por. G. Vanhooymissen, *En commençant par Moïse: De l'Égypte à la terre promise*, *Écritures* 7, Brussels 2002, s. 184-185.

kierunek ten był przeciwny.²⁴ Obce elementy zamieszkujące obrzeża obozu izraelskiego zainspirowały Izraelitów do szemrania, które stopniowo ogarnęło całą społeczność, lewitów, a nawet Miriam i Aarona, i samego Mojżesza.²⁵

W kontekście wszystkich wydarzeń zrelacjonowanych w Księdze Liczb bardzo wymowna staje się scena sporu przy wodach Meriba: brak wiary i niewierność zderza się z potęgą miłości (*hesed*) Świętego Boga.²⁶ Wierna miłość Boga jest zasadą trwałości Przymierza i realizacji obietnic danych ludowi.²⁷ Jej spełnienia doświadcza generacja pokoleń Izraela, wiernie podążająca drogą wskazaną przez Boga.²⁸

Wnioskiem z tej lekcji pustyni pozostaje stwierdzenie, że odrzucenie praw Bożych, w miejsce których kreuje się własne kodeksy i systemy społeczne, prowadzi na rozdroża i pustynie śmierci. Ludzkość winna uświadomić sobie skutki dokonywanych wyborów, nie na zasadzie korzyści (delicji Egiptu, mięsa przepiórek itd.), ale na zasadzie głębszej refleksji nad własną egzystencją w wymiarze nie tylko ziemskim, ale i nadprzyrodzonym.²⁹

S. dr Natanaela Zwijacz OSU, SBP 180

---

²⁴ Por. A.B. Leveen, *Variations on a Theme*, s. 214.

²⁵ Por. K.D. Sakenfeld, *Journeying with God. A Commentary on the Book of Numbers*, Michigan-Edinburgh 1995, s. 89, 91.

²⁶ Por. J.L. McKenzie, *Zarys teologii Starego Testamentu*, w: R. E. Brown, J. Fitzmyer, R.E. Murphy (red.), W. Chrostowski (red. nauk. wyd. pol.), *Katolicki komentarz biblijny*, s. 2014.

²⁷ Por. J. Schreiner, *Teologia Starego Testamentu*, tł. B. W. Matysiak, Warszawa 1999, s. 79-80.

²⁸ Por. G. Ravasi, *Una comunità santa, sacerdotale, pura. La comunità „ecclesiale” secondo la tradizione sacerdotale*, RivBibIt 36/1988, s. 16.

²⁹ Por. G. Vanhooissen, *En commençant par Moïse*, s. 187-188.